

Een contrapunt in de mainstreamcultuur. Over „De Groene Amsterdammer”

Een van de moeilijkste genres binnen de geschiedwetenschap is de tijdschriftgeschiedenis. Terwijl het toch zo simpel lijkt. Je pakt de jaargangen en bladert erin totdat je de leukste passages vindt. Dan vat je samen, groepeer op onderwerp en klaar is Kees. Gegevens over de redactie en haar uitgangspunten erbij en je hebt een boek.

Was het maar zo eenvoudig. Dan zouden er wellicht veel meer tijdschriftgeschiedenissen zijn verschenen. Meer, maar waarschijnlijk allemaal doodsaai, want een tijdschriftgeschiedenis wordt cultuurhistorisch pas boeiend als redactie en inhoud worden verbonden met de brede cultuur waarvan ze trachten een afspiegeling te geven. Zoiets opschrijven is razend moeilijk en vergt jaren van onderzoek. De historicus en journalist Rob Hartmans heeft een goede poging gedaan met een van de meest intrigerende van de Nederlandse weekbladen: *De Groene Amsterdammer*. Perfect geslaagd is dat niet, maar zijn boek is een meer dan verdienstelijke poging om het complete verhaal te vertellen van een weekblad dat al 125 jaar bestaat. Hij is er bijvoorbeeld in geslaagd om de juiste balans tussen de verschillende historische perioden te bewaren.

Hartmans voornaamste probleem is het gebrek aan archiefmateriaal geweest. Over veel meer dan de jaargangen en enkele verspreide archiefstukken kon hij niet beschikken. Desondanks had hij een overdaad aan ambitie, namelijk de totale geschiedenis van het al uit 1877 daterende tijdschrift in vierhonderd pagina's te vatten. En dat voornamelijk in eigen tijd en met weinig geld. Dat zie je in het resultaat terug. Sommige perioden waarover weinig of niets te vinden was, dragen een nogal afge raffeld karakter en in het algemeen geldt dat de inhoud van *De Groene* er bekaaid afkomt. Van een inhoudsanalyse was veel meer te maken geweest, maar dan had er substantieel meer tijd in geïnvesteerd moeten worden. En die ontbrak blijkbaar.

Maar ondanks die tekortkomingen ligt er nu toch een erg fraai en met veel liefde en journalistieke *schwung* opgeschreven portret van een weekblad met een enerverend verleden. Het frappante aan *De Groene* is wellicht dat het altijd als onafhankelijk weekblad overeind is gebleven. Menig ander tijdschrift was al lang

ten onder gegaan aan zoveel persoonlijke ruzies, tegenvallende inkomsten, ideologische controverses en weglopende abonnees. Maar *De Groene* is alleen van oktober 1940 tot juni 1945 niet verschenen om redenen die bij Hartmans overigens tamelijk duister blijven.

De overige jaren is *De Groene* vaak van gedaante veranderd, maar het dwarse karakter is vrijwel steeds gebleven. *De Groene* was een cultureel opinietijdschrift, waarin soms de politiek overheerste, soms de literatuur. Maar altijd was *De Groene* een contrapunt in de mainstreamcultuur. Tot de redactie behoorden vrijwel altijd hele of halve intellectuelen die niet beschroomd waren een origineel en creatief geluid te laten horen. Dat begon al met de oprichter Johannes de Koo, een ex-predikant die voor even zelfs dagbladambitie had met *De Amsterdammer*, zoals het blad toen nog heette. Maar ook de hoofdredacteur vanaf 1907, Henri Wiessing, was zo dwars dat hij in 1914 zelfs een eigen *Nieuwe Amsterdammer* begon. Het dwarse denken verdween daarmee bij de echte *Groene* wat naar de achtergrond. Intellectuelen en hoogleraren van het zwaar beargumenteerde betoog kregen het voor het zeggen, zoals de historicus Kernkamp en de jurist A.C. Josephus Jitta. Na de Tweede Wereldoorlog kwam het blad in progressief vaarwater terecht, aanvankelijk als spreekbuis voor de zogenaamde *fellow-travellers* van de „derde weg” tussen conformisme en communisme, maar vanaf de jaren zestig als podium voor het linkse activisme.

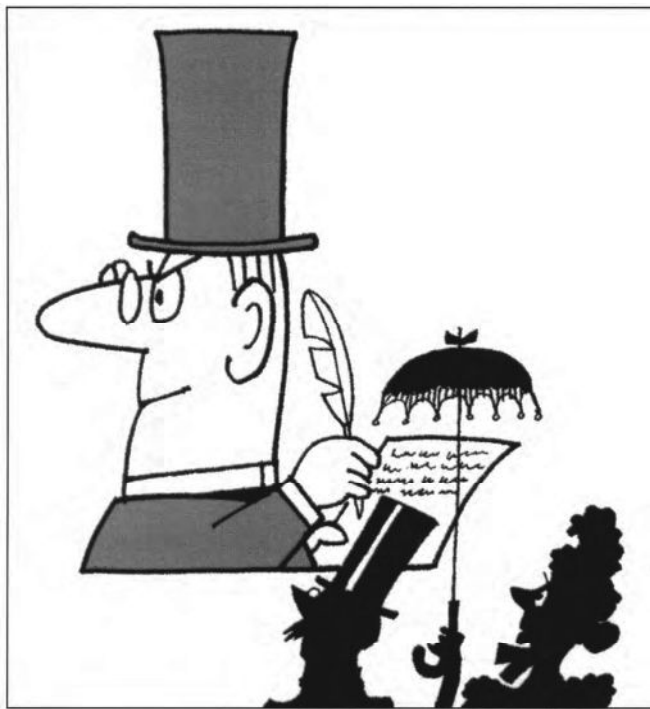
Het onafhankelijke karakter vroeg zijn offers in de persoonlijke sfeer. Hartmans geeft onthullende inkijsjes in vele vetes die doorgaans ook met ideologische of beroepsmatige meningsverschillen waren gekleurd. Eind jaren zestig brak een pittig conflict uit tussen de oud-communist Wouter Gortzak en de nieuwlinks-politicus Han Lammers. De ruzie eindigde in het gedwongen vertrek van Lammers na een door Gortzak tegengehouden artikel waarin hij het Oost-Duitse bewind probeerde te vergelijken. Voor Lammers betekende dat een definitieve keuze voor de politiek, maar voor *De Groene* brak een opmerkelijke periode aan. Het weekblad kwam in het vaarwater van het linkse activisme zo vol van rechtlijnigheid, humorloosheid en politiek engagement dat het een wonder is te noemen dat het blad overeind bleef en zelfs groeide. Lezers schreven dat ze het le-

zen van de met ingewikkelde beschouwingen volgestouwde *Groene* ervoeren als het doen van huiswerk. Maar blijkbaar paste de onverzoenlijke en gepolitiseerde toon uitstekend in de geest van de jaren zeventig en ook de redactionele anarchie (zonder een duidelijk aanwijsbare hoofdredacteur) was geen beletsel voor de relatieve bloei.

De echte neergang begon feitelijk pas in de jaren tachtig, merkwaardig genoeg met name onder de veelgeroemde bonvivant Martin van Amerongen, die in 2002 overleed. Hij slaagde er vanaf 1985 in om het blad haar journalistiek-onafhankelijke imago terug te geven, maar de neergang in oplage ging gestaag verder. Een keur aan nieuwe redacteuren en medewerkers zette een veel meer ontspannen, maar niet per definitie ook spannender toon. Nieuwsgerichte onthullingen bleven zo uitzonderlijk dat als het een keer lukte, men daadwerkelijk schrok van de politieke effecten. Fluks keerde de redactie dan terug naar de genres waarin ze echt goed was: achtergrondartikelen en beschouwingen over politiek, cultuur en samenleving.

Daarmee richtte *De Groene* zich op een zogenaamde „krimppmarkt”. De vluchtige lezer in de mediamaatschappij had de keus uit vele bladen die ongeveer hetzelfde probeerden en de aloude linkse lezer leek een uitstervend ras. En dus begon Van Amerongen aan vele ludieke bedel-acties bij lezers, ging hij in zee met vage financiers en leek het Bedrijfsfonds voor de Pers exclusief in het leven te zijn geroepen om *De Groene* financieel overeind te houden. Het kortstondige en dramatisch mislukte bewind van oud-*Vrij Nederland*-journalist Gerard van Westerloo in 1997 en 1998 kon het tij ook niet keren. De stunt om tijdens de verkiezingen van 2002 een week als een dagblad uit te komen, zette structureel geen zoden aan de dijk.

En zo staat *De Groene* nog steeds wankelend overeind. Een onafhankelijk blad met een enerverend verleden, een bruisende redactie

Cartoon van Opland (1928-2001), lange tijd cartoonist bij „De Groene Amsterdammer”.

met veel jonge honden, maar een uiterst onzekere toekomst. Een geruststellend houvast voor de redactie is wellicht dat het bij *De Groene* vrijwel nooit anders is geweest, maar de grote vraag (waarop Hartmans overigens geen antwoord zoekt) blijft of de formule van *De Groene* zichzelf niet ernstig overleefd heeft.

Huub Wijffes

ROB HARTMANS, *De Groene van 1877. Geschiedenis van een dwars weekblad*, Mets & Schilt, Amsterdam, 2002, 464 p.

350 jaar ontmoeting Nederland-Azië in beeld

Van oktober 2002 tot februari 2003 vond in het Rijksmuseum te Amsterdam de laatste grote tentoonstelling van het VOC-jaar plaats: *De Nederlandse ontmoeting met Azië 1600-1950*. Tegelijkertijd verscheen onder deze titel een omvangrijke catalogus onder redactie van Kees Zandvliet. Het in dit boek afgedrukte beeldmateriaal maakt met historisch verantwoorde beschrijvingen allerlei aspecten van 350 jaar ontmoeting van Nederland met Azië duidelijk.

Hoewel dit boek volgens de inleiding geen geschiedenis van Azië beoogt te bieden, is het